

TARTALOM

Előszó helyett	7
I. KUTATÁSTÖRTÉNET	11
1. Nemzetközi plombakutatás	12
2. Magyarországi plombakutatás	25
II. A PLOMBÁZÁS GYAKORLATÁNAK KIALAKULÁSA ÉS FEJLŐDÉSE	33
III. A TEXTIL- ÉS PLOMBAHAMISÍTÁS ESETEI	45
IV. A TEXTILPLOMBA MINT RÉGÉSZETI LELET ÉS A PLOMBATÍPUSOK	49
1. Formai tipológia	55
1.1. Egyszegecses típus	55
1.2. Kétszegecses típus	58
1.3. Rászorított típus	60
1.4. Felfűzött típus	61
2. Funkcionális tipológia	63
V. PLOMBÁK A KÖZÉPKORI MAGYARORSZÁG TERÜLETÉN	75
1. Általános helyzetkép és statisztika	75
2. Észak-Franciaország és Németalföld plombái	79
2.1. Tournai	81
2.2. Ypres	89
2.3. Arras	97
2.4. Lier	103
2.5. Valenciennes	106
2.6. Tienen	110
2.7. Mechelen	113
2.8. Poperinge	117
2.9. Gent	122
2.10. Kisebb települések plombái	125

TARTALOM

3. A német területek plombái	126
3.1. Az észak-németországi régió	126
3.2. A dél-németországi régió	138
4. Az osztrák területek plombái	172
5. A sziléziai, lausitzi és lengyelországi plombák	178
6. A cseh és morva területek plombái	200
7. Itáliai plombák a Kárpát-medencében	211
7.1. Velence	216
7.2. Firenze	219
7.3. Verona, Aquileia, Capodistria	221
8. Angol és angol jellegű plombák	223
8.1. A Tudor-rózsás bárca	231
9. Az orosházi plombák	242
9.1. Történelmi háttér	243
9.2. Textilplombák Orosháza környékén	244
10. Következtetések	252
FÜGGELÉK	257
1. Adattár	257
2. Felhasznált források és irodalom	317
3. Földrajzinév- és személynévmutató	339

ELŐSZÓ HELYETT

Jelen kismonográfia a címben is megjelölt téma első ilyen jellegű magyarországi feldolgozása, és ez a megállapítás az egész Kárpát-medencére is kiterjeszhető. A könyvben felvonultatott bőséges leletanyag és szakirodalom azonban csalóka. Már több mint fél évtizede folytatom az ez irányú kutatásokat és a lelet típus felgyűjtését az egész egykori Magyar Királyság területéről, ám tisztában vagyok azzal, hogy ez nem teljes, sőt nem is lehet az. Sokkal több múzeum, magángyűjtemény őriz plombákat, mint ahova ez idáig sikerült eljutnom. Ráadásul még csak nem is sejtendő, hogy mennyi ilyen lelet rejtőzködik még a föld mélyén. Az adattár célja azonban nem az, hogy egy minden egyes darabra kiterjedő, teljes Kárpát-medencei katalógust adjon a kutatók kezébe, hanem hogy a Magyarországon ismertté vált textilplombák típuskatalógusát nyújtsa. A kutatás számára így egy olyan alapkézikönyvet ad, amely segít a lelet típus gyakoribb változatainak azonnali azonosításában, illetve megismerteti a környező országok és Kelet-Közép-Európa kutatóit a már tekintélyes méretűvé növekedett magyarországi leletanyaggal.

Bevezetéképpen talán nem érdektelen megemlíteni, hogy mi is vezetett el a Magyarországon korábban kifejezetten elhanyagolt téma kutatásához. Öt év távlatából is jól felidézhető az a pillanat, amikor Pápán 2011. november 23-án Sándor Lajos fémkereső egy rendkívül látványos plombát vett ki a frissen kihordott földből. Már korábban is kerültek elő hasonló tárgyak, azok azonban még töredékesek, kopottak és nehezen felismerhetők voltak, így túl sok figyelem nem vetült rájuk. Ez az új — azonnal és egyértelműen — angolként azonosítható lelet azonban rögtön olyan szintű további kutatási lehetőségeket és perspektívákat villantott fel, hogy a varázsától azóta sem tudtam elszakadni.

Ehhez a kiindulópontoz még két nagyon fontos elemet kell hozzáadni, ami jelentős mértékben befolyásolja a textilplombák előkerülési esélyeit. A legfontosabb megjegyzés módszertani: az összes (!) pápai plomba fémkeresővel került elő, ráadásul szerencsésen, 70 százaléka rétegből. Másképp fogalmazva — hiába dolgoztunk nagyon tapasztalt technikusokkal, rendkívül aprólékosan, centiméteres rétegenként lehámozva a piactér évszázados burkolatait — fémkereső nélkül egyetlen plombát sem találtunk volna meg (ahogyan számos gyűszű, gyűrű, súly, ólom dobókocka és a pénzérmék nagy része sem került volna elő). A másik fontos megjegyzés az, hogy nem mindegy, ki és milyen gyakorisággal vizsgálja át az ása-

tás területét. A pápai ásatások rendkívül látványos mennyiségű és minőségű fémleletét és az összes plombát Sándor Lajosnak köszönhetjük, aki átlagosan kétnaponta a teljes ásatást és a kihordott földet végignézte, még a késő őszi és téli napokon is. Ezúton is köszönetet szeretnék neki mondani, a kollégáim nevében is. Az ő közreműködése révén Pápa városának középkori és kora újkori történelme és régészete nemzetközileg is egyre inkább a kutatás előterébe kerül.

A pápai eredményeket 2011 decemberében összesítve már világosan láthatóvá vált az itt előkerült „plombaegyüttes” országosan, sőt regionálisan is egyedülálló nagysága és változatossága. Hozzá lehet még tenni, hogy az első áttekintés után mindössze a plombák egyharmadát sikerült beazonosítani származási helyük szerint (például angol, ulmi, müncheni, kulmbachi stb.).¹ Ugyanakkor több, biztosnak tűnő darabról — cottbusi vagy hamburgi — időközben kiderült, hogy az azonosításuk téves. Ilyen jellegű módosításokkal a korábbiakhoz képest a jelen munka is szolgál, de biztos, hogy az egyes típusok eredetére majd csak a későbbiekben fogunk rájönni, ahogyan nem zárhatjuk ki az egyes eddigi azonosítások további módosulását sem.

A munka középpontjában álló textilplombák sok szempontból különleges leletnek tekinthetők. Ideális körülmények között — ismert lelőhelyű, ép, jól olvasható, esetlegesen dokumentált sztratigráfiával rendelkező darabok esetében — lényegében pótolják, de legalábbis kiegészítik az írott forrásokat. Pótolják abban az értelemben, hogy új adatokat szolgáltatnak a középkori és kora újkori Magyar Királyság nemzetközi kereskedelmi kapcsolataihoz, számos új helyszínnel egészítve ki az írott forrásokból nyert ismereteket. A „kiegészítik” pedig arra vonatkozatható, hogy konkrétan kijelöli az egyes textilárúk végállomását, azaz egy-egy posztóvég felbontásának, eladásának a helyét.

A jelenlegi alapfeldolgozáson túl a plombák számos további, a későbbiekben mindenképpen ígéretes és kiaknázandó kutatási irányt vetnek fel. Talán a leginkább kézenfekvő az anyagvizsgálat. Az ólomtárgyak pontos kémiai összetétele segíthet igazolni bizonyos darabok összetartozását, talán eredetét is. Az ép és a töredékes leletek összevetése révén az anyagvizsgálat akár a keltezésükben is segíthet. Természetesen az ólom nagymértékű újrahasznosításának gyakorlatát nem szabad szem elől tévesztetni, de még az ilyen irányú észrevételek is jelentős információértékkel bírnak.

További izgalmas vizsgálatra érdemes részletek a plombákon lévő textillyomatok, melyek segíthetnek az egyes plombatípusok által megjelölt posztótermékek meghatározásában, de legalábbis a minőség megjelölésében. Látványos különbségek már az első szemrevételezésre is kitűnnek (például a leideni halszálkás vagy nürnbergi sima sávoly).

Nem feledkezhetünk el a művészettörténeti, heraldikai és szfragisztikai vizsgálatokban rejlő lehetőségekről sem. A címertani elemzés és vizsgálat egyrészt segíthet az egyes darabok keltezésében, főleg bizonyos címerek változásának, meg-

1 Lásd *Mordovin M.*: A 15–17. századi textilvereskedelem Pápan.

újításának ismeretében (például a csehországi Neuhaus vagy a sziléziai Boroszló). Másrészt nagy eséllyel kapcsolat sejthető a pecsétannal is. Izgalmas kérdés, hogy a plombák verőtöveit kik készítették. Kézenfekvő lenne ugyanazokat a mestereket keresni itt is, mint a nemesek vagy a városi polgárság pecsétjeinek elkészítésénél. Hasonló helyzet a pénzverésnél sem zárható ki, főleg ha egy-egy város egyszerre vert pénzt és készített posztót. A plombák számos típusán különböző szentek alakjai láthatók, melyek ábrázolása nem értékelhető ikonográfiai vizsgálatok nélkül. Emellett az ábrázolások stílusa művészettörténeti szempontból is érdekes, lehetőséget biztosít a bizonytalanabb darabok keltezésére.

Budapest, 2017. szeptember 25.

Mordovin Maxim